

ג. ומלקטים עשבים בכל מקום איש בשדה חבירו, חוץ משדה תלתן שהעשבים יפים לה, והמלקטן מזיק את התלתן.

ד. וקוטמים נטיעות [ענפים כדי ליטע] מן האילנות בכל מקום איש מאילנות חבירו, חוץ מגרופיות של זית, הן גרופיות שמניח הקוצץ את זיתו לשרוף, שמהם גדל העץ מחדש; ואין לקטום מגרופיות אלו נטיעות, מפני שהוא מפסיד אותן.⁽¹⁾

ה. ומעיין היוצא בתחילה [מחדש, וכל שכן ישן שהיה בשעת חלוקת הארץ] בחלקו של האחד, כל בני העיר מסתפקין ממנו.

ו. ומחכין [מטילים חכה לצוד דגים] כל אדם בימנה של טבריה אף שהיא לא באה לחלקם, אלא בחלק נפתלי היתה, ובלבד שלא יפרוס קלע [רשת אנכית רחבה התקועה בים, ללכידת דגים] ועל ידי הרשת יעמיד את הספינה.⁽²⁾

ז. ונפנין [מתפנים] לאחורי הגדר, ואפילו בשדה מליאה כרכום, מפרש לה ואזיל.

יהודי שטר ויעבור על איסור דאורייתא! ?

אלא כדאמר רבא התם [כדפירש רבא גבי ענין אחר]: אומר לנכרי ועושה, הכי נמי: אומר לנכרי ועושה, וקא משמע לן, דאף על גב דאמירה לנכרי לעשות מלאכה בשבת "שבות" [איסורים דרבנן בשבת קרויים "שבות"] היא, משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו ביה רבנן.⁽⁸⁾

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

הלוקח עיר בארץ ישראל, כופין אותה ליקח לה דרך מארבע רוחותיה,⁽⁹⁾ משום ישוב ארץ ישראל.

תנו רבנן: עשרה תנאין התנה יהושע עם ישראל:⁽¹⁰⁾

א. שיהו מרעין כל ישראל בהמות בחורשין [יערות] השייכים ליחידים, ולא יקפיד בעל היער על כך.

ב. ומלקטין עצים בשדותיהם של אחרים, ולקמן מפרש באיזה עצים הדברים אמורים.

וקיימא לן שאפילו בחוצה לארץ.

1. נתבאר על פי רש"י; והרשב"א כתב בשם הערוך: ענפים, כלומר: כשהן קטנים קרויין גרופיות, כמו יחור של תאנים וזמורות של גפן, שכל אחד יש לו שם בפני עצמו.

2. כתב רש"י: דרך שרים [הרשב"א הביא משמו: דרך הציידים] לתקוע יתידות, ולעשות גדרי קנים במים, כדי שיילכדו שם דגים.

וכתב על זה הרשב"א: וקשה קצת בעיני הלשון, שאם כן היה לו לומר, "ובלבד שלא יפרוס [קלע], כדי שלא יעמיד הספינה", ועוד היה לו לומר: "ובלבד שלא יפרוס קלע" ושלא

8. כתבו התוספות, שדוקא משום מצוה זו מותרת אמירה לנכרי, אבל בשאר מצוות, לא, ואפילו לומר לו לעשות איסור דרבנן כגון טלטול בכרמלית, אסור לשם מצוה.

ולצורך מילה שהיא עצמה דוחה שבת, הביאו התוספות שתי שיטות, לשיטה אחת מותר לומר לו רק לעשות איסור דרבנן, ולשיטה אחרת מותר לומר לו לעשות אפילו איסור דאורייתא.

9. כדי להזריח דרך לעוברים ושבים, למצוא מקום ישוב, הגהות יעבץ.

10. בדף פא ב מתבאר, אם דין זה הוא בארץ ישראל או אף בבבל או אף בחוצה לארץ,

ח. ומהלכים בשבילי הרשות עד שתד רביעה שניה, כלומר: שדות תבואה לאחר שאספו את התבואה בניסן, ועד זמן הזריעה שהוא כשיורד הגשם בפעם השניה ב"ז במרחשון, נוהגים בעלי השדות להרשות לקצר את הדרך דרך שדותיהם, שהרי ריקה היא מתבואה, והתנה יהושע, שיהא מותר לעשות כן, אף שאין ידוע שבעלי השדות הרשו את הרבים לילך בשדותיהם.

ט. ומסתלקין לצידי הדרכים מפני יתירות הדרכים, כלומר: בימות החמה מתיבש הטיט שבדרכים, ונעשה מקום דריסת רגלי אדם ובהמה שהילכו שם בחורף — כיתידות שקשה להלך עליהם, ומותר לנטות מן הדרך וללכת בשדות הסמוכות לדרך הסלולה, ואפילו שיש תבואה בשדות.

י. והתועה בין הכרמים, מפסיג ועולה מפסיג ויורד, כלומר: מנתק את הזמורות המעכבות

אותו, ועולה או יורד עד שמוצא את הדרך.⁽³⁾

יא. (4) ומת מצוה קונה את מקומו שנפל בו ומת — להיקבר שם, ואין בעל השדה מעכב עליו.

מכאן ואילך מבארת הגמרא את תקנות יהושע:

א. שיהו מרעין בחורשין:

אמר רב פפא: לא אמרן שמותר להרעות בהמתו ביער של אחרים, אלא להרעות בהמה דקה ביער גסה [יער של אילנות], כי היא אינה מזיקה את האילנות, אבל בהמה דקה ביער דקה, ובהמה גסה ביער גסה שהיא מכלה את האילנות, וכל שכן בהמה גסה ביער דקה, דלא.⁽⁵⁾

יעמיד הספינות".

והראב"ד ז"ל פירש: שלא יפרוס קלע לצוד, ויעמיד ספינה של ציידין שנושאים בו הקלע, וזה נראה יותר נכון.

3. כתב הרשב"א בשם הראב"ד, ואף על גב דאמרינן "אסור להציל עצמו בממון חברו", הני מילי בחינם, אבל על מנת שיתן לו דמים, מותר, שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, וכן כתב המאירי.

וכתב על זה הרשב"א, שלולי דברי הראב"ד היה אומר שכל תקנות אלו בלי נתינת דמים הם, שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ, ואילו היה צריך ליתן דמים, אין צורך בתקנת יהושע, והרי אף בלי תקנה כך הוא הדין, ועוד שאילו היה צריך ליתן דמים, היה כתוב כן במפורש וכמו שמצינו במקומות אחרים, ראה שם; וכן הביא

ב"שיטה מקובצת" בשם הרמ"ה, שאין צריך ליתן דמים בכל תקנות יהושע, מלבד במעין היוצא בתחילה כמבואר בגמרא. ויש לדקדק בלשון רש"י, שגבי "ומסתלקין לצידי הדרכים", כתב: "הפקיר לכל אדם", ולא הזכיר לשון זו בשאר התקנות.

4. בעמוד ב מקשה הגמרא, למה אמר "עשרה תנאין", כאשר הם אחד עשר תנאים.

5. נתבאר על פי רש"י.

והמאירי הביא שני פירושים:

האחד: יער גסה, הוא יער גדול ומסובך עד להרבה, שאין ההיזק ניכר בו כל כך.

השני: יער גסה: אילנותיה גסין, ויער דקה: אילנותיה דקין.

וב"שיטה מקובצת" כתב על זה, שרבינו

ב. ומלקטין עצים משדותיהם:

עצים שאמרנו, לא אמרן אלא בהיזמי והיגוי [מיני קוצים]⁽⁶⁾ אבל בשאר עצים, לא; ואפילו בהיזמי והיגוי לא אמרן אלא בכגון שהם עדיין מחוברין, אבל בתלושין על ידי בעל השדה, לא, כי מאחר שטרח בעל השדה לתולשן, שוב אסור ליטלן, כי דעתו עליהם.

ואפילו בקוצים מחוברין נמי לא אמרן שמותר ללקט אותם, אלא בעודם לחין, אבל ביבשים, לא, כי דעתו של בעל השדה עליהן להסיק בהם את התנור.

ומה שהותר, לא הותר אלא בלבד שלא ישרש [שלא יעקור השרשים]⁽⁷⁾.

ג. ומלקטין עשבים בכל מקום חוץ משדה תלתן:

ומקשינן: למימרא דשדה תלתן מעלו לה עשבים [וכי לשדה תלתן יפים לה העשבים]?! ורמינחיה מהא דתנן במסכת כלאים:

תלתן שעלתה עם מיני עשבים, אין מחייבין אותו לעקור את העשבים משום כלאים, לפי שסופו ליטלם משם, כי הם מפסידים את התלתן.

הרי שהעשבים מקלקלים את התלתן ואינם יפים!?

אמר רב ירמיה: לא קשיא, כאן כשהתלתן עומד לזרע [ליזרע], כאן כשהתלתן עומד לזירין, כלומר: לאוכלו, וכדמפרש ואזיל.

כשהוא עומד לזרע: קשו לה עשבים, דמכחשי לה [העשבים קשים לה, כי הם מכחישים אותה], וכזה עוסקת המשנה בכלאים.

ואילו לזירין: מעלו לה עשבים, דכי קיימי ביני עשבי דמירכבא [העשבים מועילים לה, כי כשהתלתן צומח בין העשבים הוא מטפס ועולה עליהם], ובשדה כזו אסור ליטול את העשבים ללא רשות הבעלים.

איבעית אימא ליישב את הקושיא מהמשנה בכלאים:

כאן — במשנה בכלאים — כשהתלתן עומד למאכל אדם, והעשבים מיותרים ומזיקים.

כאן — הסייג שסייגה הגמרא בשדה תלתן שלא יטלו ממנה עשבים — כשהתלתן עומד למאכל בהמה, דכיון דלבהמה הוא דזרעה, עשבים נמי מיבעי לה [היות ולמאכל בהמה עומד התלתן, הלוא צריכה הבהמה גם עשבים].

ומפרשינן: ומנא ידעינן [מנין לו לאדם לידע לשם מה עומד התלתן] כדי שידע אם מותר לו ללקוט עשבים ללא רשות הבעלים?⁽⁸⁾

7. כתב ב"שיטה מקובצת" בשם גאון ז"ל: "שלא יעקור השרשים, דשמא ניחא ליה לבעל שדה שגדלים שם".

8. א. כתב ב"שיטה מקובצת", שעל זרע וזירין

יהונתן פירש כפירוש ראשון, והרמב"ם כפירוש שני.

6. נתבאר על פי הטור שכתב "קוצים"; והמאירי כתב, שההיתור הוא בקוצים, או הקרוב לקוצים כגון היזמי.

הקוטם בקנים ובגפנים: יכול לקטום מן הפקק [קשר]⁽⁹⁾ שבענף ולמעלה.

ובשאר כל האילנות הרי זה קוטם:

מן אובר [פריו] של אילן, כלומר: מהענפים הרכים והדקים, ולא מן חודו של אילן, אסור לו לקטום מענפים גדולים וגסים.⁽¹⁰⁾

ורק מן הענף החדש שעדיין אינו עושה פירות, ולא מן הענף הישן שהוא עושה פירות.

ורק ממקום שאינו רואה את החמה, ולא א-ב ממקום שהוא רואה את החמה, כי הוא עיקר

אמר רב פפא: אם שאריה משארי [עשויה השדה ערוגות ערוגות] ודאי לאדם הוא מוכן.

ואם לא שאריה משארי [אין השדה עשויה ערוגות ערוגות], מן הסתם לבהמה הוא עומד.

ד. וקוטמין נטיעה בכל מקום חוץ מגרופיות של זית:

פירשו רבי תנחום ורבי בריים משום זקן אחד:

הקוטם בעץ הזית: משאיר מן הענף כביצה סמוך לגזע.

וה"משנה למלך" [מלוה ולוה פרק כא], וביאר את הטעם בזה, כיון שדין התורה ודאי והתקנה היא ספק, אמרינן: "אין ספק מוציא מידי ודאי". והוסיף, שהיה מקום לומר, שאין אומרים כן אלא במקום שהספק הוא איך היתה התקנה, אבל כאן שהספק אינו איך היה התקנה, אלא שהספק הוא אם עשבים אלו הם העשבים שעליהם תיקן יהושע, בכי האי גוונא אין שייך "אין ספק מוציא מידי ודאי"; אלא, דמכל מקום עדיין יש לומר, כיון דסוף סוף ודאי אסור לו ללקוט, וההיתר מצד התקנה הוא ספק, אמרינן גם כן: "אין ספק מוציא מידי ודאי". [ויש להעיר, שאם גדר תקנת יהושע הוא מדין "הפקר בית דין הפקר", וכאשר מצינו לשון רש"י גבי מהלכין בצידי הדרכים, אם כן לכאורה יש לנו לומר: "המוציא מחבירו עליו הראיה", ואינו דומה לחצר השותפין].

9. בכל שנה ושנה מוסיף פקק, "שיטה מקובצת".

10. נתבאר על פי פירושו הראשון של רש"י;

אפשר שידוע הוא אם לזרע אם לזירין, ולכן לא שואלת הגמרא על זה: "מנא ידעינן".

ב. מלשון רש"י שכתב: "ומנא ידעינן אם זרעה לאדם, דשרי ליה למלקט מן העשבים בתנאי יהושע", משמע, שאם אינו יודע אסור לו ללקוט; והקשה ב"קובץ שעורים" אות צ, ממה שמצינו ב"חזקת הבתים" דף נו ב גבי שותף הבא להעמיד בהמות בחצר השותפין, שיש שותפים המקפידים על זה ויש שאינם מקפידים, ומבואר שם בגמרא ש"ספק ממון לקולא", ומותר לו להעמיד, [ראה שם ברשב"ם שמפרש כן את דברי הגמרא], ואם כן, הכא נמי, היות ויש ספק אם הוא בכלל תקנת יהושע ומותר לו ללקוט, נאמר: ספק ממון לקולא" ויהיה מותר! ? [וראה היטב ב"שערי ישר" שער ה פרק א, ד"ה ומהא דכתב, שנתקשה בדברי הרשב"ם למה יהיה ספק גזל שונה משאר האיסורים, שבספק שלהם הולכים לחומרא, וראה מה שכתב שם].

ותירץ, דאפשר לומר שכאן שאני, היות וההיתר אינו מן הדין אלא מתקנת יהושע, הרי אמרינן שמספק אוקמוה אדינא, וכמו שהביא שם מדברי ה"מגיד משנה" [גזילה פרק ד],